

ЖУРНАЛІСТИКА / ПУБЛІЦИСТИКА

<https://doi.org/10.17721/2522-1272.2024.84.4>
UDC 070:808.2:81'271.14=161.2

**Violation of Word-Formation and Morphological Norms
in Media Texts
(based on the material of the UNIAN news feed)**

Iryna Marynenko

*<https://orcid.org/0000-0002-2836-758X>
PhD of Philol. Sciences, Associate Professor,
Educational and Scientific Institute of Journalism, Taras Shevchenko National University of
Kyiv
36/1 Illienka St., Kyiv, 04119, Ukraine*

Corresponding author's e-mail address: imarynen@knu.ua

Tetiana Melnychenko

*<https://orcid.org/0000-0002-7157-6408>
senior teacher,
Flight Academy of the National Aviation University,
1 Stepan Chobanu str., Kropyvnytskyi, Ukraine*

Corresponding author's e-mail address: dolly_te@ukr.net

ABSTRACT

The ability to present information clearly and competently is one of the mandatory requirements for qualified journalists. Violation of language norms, in particular those of word formation and morphology, reveals the incompetence and unprofessionalism of specialists who spread incorrect forms among their audience through their texts. Therefore, the **purpose** of this study is to draw attention to the non-normative word-formation models and declension forms that are not inherent in the Ukrainian language, but are actively used in journalistic materials, in particular in the UNIAN news feed. The following **methods** were employed in the course of the study: at the data collection stage – the method of linguistic observation was used to identify erroneous word and form formation of lexemes and to record them; the method of distributional analysis was implemented to identify the non-normative use of word and form affixes and to further systematise errors; the method of contextual analysis and the descriptive method were applied to identify grammatical deviations when analysing the collected and classified language material.

© Iryna Marynenko, Tetiana Melnychenko, 2024

The systematisation of errors gives grounds to assert that word-formation deviations arise under the influence of the Russian derivational system, which is especially noticeable in suffix word formation. Deviations from the morphological norm are mostly caused, first, by the excessive use of uncodified active present participles (30.2 % of all morphological anomalies), second, by the erroneous use of prepositions (17.1 %), and third, by the non-normative formation of nouns (16.6 %). Based on the systematisation of grammatical deviations, it can be argued that the journalists of the analysed media outlet need to improve their professional competences, in particular in the field of language norms.

KEYWORDS: deviation; interfereme; word-formation anomaly; morphological error.

УДК 070:808.2:81'271.14=161.2

Порушення словотвірних і морфологічних норм у медійних текстах (на матеріалі стрічки новин УНІАН)

Мариненко Ірина Олегівна, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Навчально-науковий інститут журналістики, доцент кафедри мови та стилістики, канд. філол. наук <https://orcid.org/0000-0002-2836-758X>

Мельниченко Тетяна Євгенівна, Льотна академія Національного авіаційного університету, старший викладач кафедри професійної та авіаційної мовної підготовки, <https://orcid.org/0000-0002-7157-6408>

Резюме

Уміння чітко й грамотно подавати інформацію належить до обов'язкових вимог до кваліфікованих журналістів. Порушення мовних норм, зокрема словотвірних і морфологічних, свідчить про некомпетентність і непрофесійність фахівців, які через свої тексти поширюють помилкові форми серед своєї аудиторії. Тож **метою** цієї розвідки є привернення уваги до ненормативних словотвірних моделей і форм відмінювання, не властивих українській мові, проте активно вживаних у журналістських матеріалах, зокрема в новинній стрічці УНІАН. У процесі дослідження були застосовані такі **методи**: під час збирання матеріалу – метод лінгвістичного спостереження з метою визначення помилкового слово- й формотворення лексем і їх фіксації; для встановлення ненормативного використання словотвірних і формотвірних афіксів та подальшої систематизації помилок – метод дистрибутивного аналізу; для виявлення граматичних девіацій – метод контекстуального аналізу та описовий – під час аналізу зібраного й класифікованого мовного матеріалу. Систематизація помилок дає підстави стверджувати, що словотвірні девіації виникають під впливом російської дериваційної системи, що особливо помітно в суфіксальному словотворенні. Відхилення від морфологічної норми найчастіше полягають, по-перше, у надмірному використанні некодифікованих активних дієприкметників теперішнього часу (30,2 % від усіх морфологічних аномативів), по-друге, у помилковому вживанні прийменників (17,1 %), по-третє, у ненормативному формотворенні іменників (16,6 %). На підставі систематизації грамати-

чних девіацій можна стверджувати, що журналісти аналізованого видання потребують удосконалення фахових компетентностей, зокрема в галузі володіння мовними нормами.

Ключові слова: девіація; інтерферама; словотвірний анорматив; морфологічна помилка.

1. Вступ

В умовах російсько-української війни значно зростає потреба українців перейти на державну мову спілкування, удосконалити свої знання рідної мови. У цьому нашим громадянам могли б допомогти мас-медіа, якби журналісти з усією відповідальністю ставилися до своїх безпосередніх обов'язків, одним із яких є володіння нормами української мови. Проте дослідження сучасних онлайн-видань, які нині становлять основне джерело інформації у світі, засвідчує, що журналісти припускаються значної кількості мовних помилок, порушуючи як лексико-семантичні, так і граматичні мовні норми. І такі відхилення від мовних норм «є суспільно небезпечним явищем, оскільки неодмінно фіксуються у сфері свідомого чи підсвідомого, спричиняють формування неправильних лінгвостереотипів і тим самим заважають виробленню й закріпленню літературних норм у соціумі» (Мишеніна, 2014, с.109). Наявність мовних помилок у журналістських текстах указує на те, що автор недостатньо опанував основи своєї професії (мовна грамотність – одна з них) і зневажливо ставиться до реципієнтів своїх матеріалів. Адже «культура професійного мовлення журналіста органічно пов'язана з функціями мови ЗМІ: інформаційною, репрезентативною, просвітницькою, апелятивною, естетичною та іншими. Місія журналіста – позитивно впливати на масову аудиторію, корегувати її мотивацію, поведінку, світогляд» (Яцимірська, 2014, с. 348). Далекі не всі автори новинних матеріалів належно ставляться до мовної грамотності своїх текстів, а тому й рясніють журналістські повідомлення порушеннями багатьох літературних норм. Найпомітнішими для читача й слухача є лексико-семантичні анормативи, і саме ці девіації найактивніше висвітлюються в наукових дослідженнях. Вади словотворення і словозміни менш помітні реципієнтові, а тому частина науковців вважає їх такими, що «перебувають нижче середнього інтервалу помилкобезпечності» (Бондаренко, 2003, с. 17; Шульська, 2021, с. 174), проте кількісно словотвірні й морфологічні анормативи в сучасних медіатекстах не поступаються лексико-семантичним та орфографічним помилкам, які привертають до себе більше уваги дослідників. Тому ця розвідка присвячена саме словотвірним і морфологічним девіаціям, адже правописні анормативи новинної стрічки УНІАН уже висвітлені в публікаціях (Мариненко, Мельниченко, 2023, с. 28–32; Мариненко, 2023, с. 24–34).

2. Теоретичне підґрунтя

Українську девіатологію розробляли Ф. Бацевич, А. Капелюшний, Т. Бондаренко, П. Куляс, Х. Дяків, які систематизували комунікативні, зокрема й лінгвальні, анормативи, розробили їх класифікацію. Відхилення від словотвірної та морфологічної норми досліджують К. Городенська, Т. Коць, М. Зубков, Н. Шульська, Р. Зінчук, Н. Римар та ін. Однак системного моніторингу окремих медійних ресурсів з погляду порушення словотвірних і граматичних норм у сучасному науковому обігу бракує, тож наша розвідка має на меті заповнити цю лаку, систематизувавши анормативи у сфері українського словотворення й словозміни в новинних текстах УНІАН та визначивши причини їх виникнення і шляхи усунення. Саме УНІАН обрано об'єктом дослідження не випадково, оскільки ця інформаційна агенція належить до провідних серед українських новинних сайтів та має широку читачську аудиторію. Збирання матеріалу тривало протягом місяця, з 14 лютого до 14 березня 2023 року, за цей період було зафіксовано 228 словотвірних і морфологічних анормативів.

3. Методи дослідження

У процесі збирання матеріалу були застосовані методи лінгвістичного спостереження з метою визначення помилкового слово- й формотворення лексем і їх фіксації, дистрибутивного аналізу для встановлення ненормативного використання словотвірних і формотвірних афіксів та подальшої систематизації помилок, контекстуального аналізу для виявлення граматичних девіацій та описового – під час аналізу зібраного й класифікованого мовного матеріалу.

4. Результати й обговорення

Переважно більшість порушень правил і моделей українського словотворення становлять інтерфедеми – «ненормативні одиниці, що виникають шляхом копіювання структурних, фонетичних особливостей лексеми» (Мішеніна, 2014, с. 118) і функціонують у мові попри наявність питомого українського відповідника. Насамперед такі словотвірні кальки представлені іменниками з процесуальною семантикою, що утворені за російськомовними моделями із суфіксом **-к-** замість українських відповідників **-анн(я)**, **-инн(я)**: *зарядка, чистка*, також *вимога* на місці нормативних *заряджання, чищення, вимагання*: *Трапляється, що варіння і чистка яєць приносять одне лише розчарування* (15.02.2023); *17 лютого Апеляційна палата ВАКС ... обрала колишньому заступнику міністра розвитку громад і територій, підозрюваному у вимозі та отриманні 400 тис.доларів неправомірної вигоди, запобіжний захід* (17.02.2023). Упроваджені в період зросійщення української мови як нормативні, такі інтерфедеми набули значного поширення в мові, а тому «заміна словотвірного типу віддіслівних іменників із суфіксом **-к-** питомим українським словотвірним типом іменників на **-ння** «відбувається поступово, вибірково, причому швидше, активніше в писемному різновиді мовної практики, проте й досі не завершилася» (Горденська, 2013, с. 37). Пришвидшити цей процес могли б саме журналісти, яких читає або слухає вся країна, проте вони не виявляють зацікавленості в очищенні української мови від насаджених моделей словотворення.

Вплив російських словотвірних моделей помітний також у вживанні не властивого українській мові поєднання суфіксів **-оч-** + **-н-** (**-очн-**) замість продуктивних **-альн-**, **-ов-** та ін.: *філіровочний* (треба *філірувальний*), *осколочний* (треба *осколковий*) тощо. Так само явною калькою є дієприкметник *терпимий* (замість прикметника *терплячий*), прикметник *азіатський*, утворений від твірного слова *азіат* (замість *азійський*, що походить від твірного слова *Азія*), пор.: *В цей час не можна ставати надто вимогливим, слід бути більш терпимим до недосконалостей життя* (04.03.2023).

Свідченням недостатнього рівня володіння словотвірними й лексико-семантичними нормами авторів стрічки новин в УНІАН вважаємо використання суфікса **-и-** для творення фемінітива *снайперша* (замість *снайперка*), оскільки цей формант, по-перше, має відтінок згрубілості в нашій мові, по-друге, утворює фемінітиви зі значенням «дружина когось»: *директорша* – дружина директора, відповідно *снайперша* – дружина снайпера; а також нерозрізнення смислових відтінків спільнокоренових паронімів *напрям* і *напрямок*, *спостережний* і *спостережливий*, пор.: *"На внутрішньополітичному напрямку він готує російське населення до довгострокового системного конфлікту із Заходом"*, – *зазначив Вюстнер* (26.02.2023); *Спостережні користувачі соцмереж впізнали в "уламку" запчастину від авто* (06.03.2023). У першому прикладі доречним було б слово *напрям*, оскільки не йдеться про орієнтування в просторі, а в другому – *спостережливий* (який здатний усе помічати, звертати увагу на щось приховане, непомітне), адже *спостережний* – той, що призначений для ведення спостереження, тобто слово поєднується з назвами неістот.

Не відповідає словотвірній нормі і прикметник *натівський* (06.03.2023), утворений від аббревіатури *НАТО*, яка не має форм відмінювання, а отже, остання її літера – це не закінчення, а частина твірної основи, тому нормативним є дериват *натовський*.

Способом префіксації також не завжди нормативно творяться похідні одиниці: уживання скалькованих російських префіксів і, відповідно, похідних слів призводить до спотворення смислу тексту, пор.: *Аналітики ISW допустили, що Росія має намір використовувати персонал місії МАГАТЕ, що застряг на станції, в якості заручників для тиску на міжнародне співтовариство з вимогою визнати російське право власності на станцію* (02.03.2023) – лексема *допускати* в українській мові має значення «дозволяти кому-небудь увійти кудись», тоді як у наведеному реченні доречне слово *припускати*, тобто «вважати за можливе, ймовірне»; *Дуже важливо мати під рукою рецепт, який буде відрізнятися приємним смаком і підходящою густиною* (14.03.2023) – дієслово *відрізнятися* означає «бути несхожим якоюсь ознакою, рисою на інших; виділятися серед інших» і переважно вживається зі сполукою прийменника *від* після нього та іменника або займенника (*від брата, від них*) чи словосполученням *один від одного*, а «якщо потрібно виокремлювати кого-, що-небудь за якоюсь ознакою серед інших (іншого) або десь» (Городенська, 2019, с. 100), варто вживати дієслово *вирізнятися*.

Сплутування префіксів *с-*, *з-*, як-от у слові *слив* (замість *злив*) на позначення пристрою або місця для стоку води чи іншої рідини, відбувається під впливом російського відповідника та неналежного засвоєння автором орфографічних норм: *Ванну мили, витирали насухо, обов'язково закривали пробкою слив і за допомогою губки наносили білизну на ванну* (09.03.2023).

До словотвірних аномативів також належать такі кальки з російської, як прислівникові лексеми *глибиною, висотою, шириною* тощо, яким в українській мові відповідають префіксально-суфіксальні адвербіативи *завглибки, заввишки, завширшки*, пор.: *Цуценя провалилося в яму глибиною 3,5 метри та діаметром 10 сантиметрів* (20.02.2023). Інтерференма *складова* замість власне українського іменника *складник* уживається практично повсюдно не лише в медіа, а й у наукових і офіційно-ділових текстах: *Тісто для піци – одне з трьох основних складових цієї страви* (16.02.2023). Отже, використання не властивих українській словотвірній системі афіксів і похідних лексем сприяє розхитуванню мовної норми, слугує чинником денационалізації, засобом засмічення нашої мови чужими мовними елементами.

Відхиленнями від морфологічної норми вважаються всі «ненормативні утворення, що не відповідають формальному вираженню хоча б однієї з граматичних категорій: роду, числа, відмінка, ступеня порівняння, особи, часу, способу, стану, виду» (Бондаренко, 2002, с. 8). Будь-яке з порушень мовної норми, зокрема й морфологічної, – це тип комунікативної невдачі чи збою у спілкуванні, причиною яких є недостатня мовна компетенція учасників (Бацевич, 2004, с. 322). І матеріали новинної стрічки УНІАН слугують яскравим доказом відсутності належної мовної підготовки авторів, зневажання ними лексичних, граматичних та інших норм української мови, на обов'язковості дотримання яких наголошують знані мовознавці (див. Єрмоленко, 2001, с. 3 та ін.).

Одним з активно обговорюваних (див. Коць, 2014, с. 60; Куляс, 2015, с. 100; Шульська, 2015, с. 123) типів морфологічних аномативів є вживання ненормативних флексій в іменників, зокрема, помилки у виборі закінчення *-а (-я) / -у (-ю)* в родовому відмінку однини іменників чоловічого роду другої відміни: *Крима* (16.02.2023), *садочку* (25.02.2023), *майданчику* (28.02.2023), *протезу* (26.02.2023), *танку* (12.03.2023), *апарату* (пристрій) (27.02.2023), *телефону* (апарат) (07.03.2023), *м'язу* (07.03.2023), *лаврового листа* (24.02.2023). Варто зауважити, що варіативність закінчень залежно від семантики слова властива певним іменникам, серед них і *апарат*, який зі значенням «прилад, пристрій; сукупність органів в організмі» набуває закінчення *-а*, а зі значенням «установа або сукупність установ, що обслугову-

ють яку-небудь ділянку управління чи господарства; система знань певної науки» – закінчення *-у*; і *телефон*, якому у значенні «апарат, пристрій» характерне закінчення *-а*, а в значенні «вид зв'язку» – *-у*. Не менш проблемним для журналістів УНІАН видається утворення форм родового відмінка множини іменників чоловічого роду II відміни: *страз* (07.03.2023; правильно *стразів*), *солдат* (23.02.2023; правильно *солдатів*), *помідор* (25.02.2023; правильно *помідорів*); а також і множинних іменників: евакуаційних *ношей* (24.02.2023; правильно *нош*). В українській мові іменники чоловічого роду у формі родового множини переважно мають закінчення *-ів* (після голосного та апострофа – *-ів*), окрім іменників, що втрачають у множині суфікси *-ин* (*болгарин* – *болгар*, *слов'янин* – *слов'ян*, *татарин* – *татар*), але *вірменів*, *грузинів*, *осетинів* (Український правопис, 2019, с. 97).

Помилконебезпечним виявляється і вміння правильно визначити групу відмінювання в іменниках чоловічого роду II відміни, що позначається на виборі некоректного закінчення: *хабара* (17.02.2023), *Ігора* (03.03.2023), *Сі Цзіньпінем* (25.02.2023), де перші два слова належать до м'якої групи (правильно *хабаря*, *Ігоря*), а ім'я очільника КНР – до твердої (правильно *Сі Цзіньпіном*).

Впливом російської мови можна пояснити вживання закінчення *-ам (-ям)* замість нормативного *-ах (-ях)* у місцевому відмінку множини, наприклад: *по об'єктам* (28.02.2023), *по теплоелектростанціям* (09.03.2023) тощо. Також цей вплив помітний і у відсутності відмінюваності чоловічих прізвищ на *-ко* (*Іваненко*, *Кличко* (14.03.2023)), іменника *пальто* (23.02.2023) й топоніма *Косово* (01.03.2023): *Я бачив школу, в якій висіли пальто дітей; Москва здатна скористатися напругою у відносинах між Косово та Сербію, й посилити там свої проросійські настрої*.

Однією з невиправних помилок є вживання словоформи *мати* у знахідному відмінку однини (*Згвалтували 4-річну дитину і мати: розкрито роль російських снайперів у звірствах на Київщині* (14.03.2023)). Не завжди доречним є використання форми *матір* як називного відмінка, оскільки у словниках такий варіант позначений ремарками «застаріле, урочисте», тож у реченні *За даними видання, швидку викликала матір дівчинки* (08.03.2023) немає підстав послуговуватися цією архаїчною формою.

До морфологічних анормативів належить і сплутування парадигм відмінювання іменника *ванна* у двох значеннях: 1) «кімната для миття» і 2) «посудина для миття, процес миття, процедура». Розбіжності у відмінюванні ці слова мають практично у всіх відмінках, напр., родовий однини *ванної* – *ванни*, родовий множини *ванних* – *ванн*; місцевий однини *на/ ванній* – *на/у ванні* тощо. Тож автор тексту *Просто налейте його в мисочку і за допомогою губки нанесіть на поверхню ванної... Зрозуміло, що якщо сім'я велика і хтось постійно відкриває у ванній кран, регулярно витирати поверхню насухо – нереально* (09.03.2023) явно мав на увазі ємність для миття, а не кімнату.

Дещо менш активно журналісти УНІАН помиляються у визначенні роду іменників (*собака* нормативно належить до чоловічого роду) і у вживанні збірних, абстрактних та речовинних іменників у не властивому їм числі, напр.: *коріння можуть руйнувати* (22.02.2023), *коріння повинні проваритися* (01.03.2023), *посаджені насіння дадуть сходи* (04.03.2023), *ці постачання* (10.03.2023), *одне з улюблених ласощів* (14.03.2023).

87,5 % анормативів у формотворенні прикметників стосуються форм ступенювання. Найбільшого поширення в новинних матеріалах аналізованої агенції набули: 1) відсутність форм відмінювання у вищому й найвищому ступенях порівняння та прийменників перед наступним іменником: *чим епатажніше наряд* (14.02.2023), *щоб яйця були трохи твердіше* (15.02.2023), *фарш стане смачніше* (13.03.2023), *апдейт доступний власникам смартфонів Google Pixel 4A і новіше* (09.03.2023), *система стала красивіше і зручніше* (05.03.2023), *планета в 4 рази менше своєї зірки* (26.02.2023), *курс був вище 40 грн* (06.03.2023); *чим холодніше останні дні лютого, тим спекотніше буде літо* (26.02.2023);

SSD-накопичувач за розмірами не більше USB-флешки (17.02.2023) та ще 6 аналогічних помилок, які можна пояснити впливом російської морфологічної норми, за якою вищий ступінь порівняння не має форм роду, числа й відмінка. В українській граматичній нормі вищий ступінь прикметника змінюється за родами, числами й відмінками, до того ж потребує прийменника (*від, за*) або порівняльного сполучника *ніж*, напр., *що епатажніший наряд, планета в 4 рази менша за свою зірку, SSD-накопичувач за розмірами не більший, ніж USB-флешка* тощо; 2) уживання вищого ступеня на місці найвищого: *що подивитися на День святого Валентина: 7 кращих фільмів* (14.02.2023; треба *найкращих*); *поділимося трьома кращими рецептами цієї смачної м'ясної страви* (15.02.2023; треба *найкращими*); *салат з "пекінки" вважається одним з кращих варіантів* (03.03.2023; треба *із найкращими*); 3) невластиві українській мові конструкції із зазначенням приблизного віку людей: *для жінок молодше 40-ка років* (25.02.2023; треба *для жінок до 40 років*); *чоловіків старше 50 років* (26.02.2023; треба *чоловіків після 50 років*); *пенсіонери старше 80 років* (28.02.2023; треба *пенсіонери після 80 років*), адже «в українській мові перевищення певного віку, установленого для здійснення чого-небудь, виражають прийменники *після, за, понад* у причислівниковій позиції» (Городенська, 2019, с. 116); 4) використання слова *самий* для творення найвищого ступеня: *сама явна ознака хвороби* (17.02.2023); *в самий останній момент* (18.02.2023; прикметник *останній* не творить ступенів порівняння, оскільки позначає абсолютну міру вияву ознаки); 5) поєднання як аналітичного, так і синтетичного способу творення ступеня порівняння: *в більш старшому віці* (25.02.2023; достатньо у *старшому віці*). У стрічці новин наявні й інші грубі помилки, як-от ненормативне закінчення *-о* в прикметників середнього роду: *ниво так само шкідливо* (20.02.2023; нормативне *шкідливе*); *таке взуття дуже зручно* (11.03.2023; треба *зручне*); а також хибне написання складного відчислівникового прикметника: *обприскування 3%-ною бордоською рідиною* (21.02.2023; треба *3-процентною* або *тривідсотковою*).

Уживання числівників завжди викликало багато труднощів у мовців, зокрема й у журналістів. Новинна стрічка УНІАН свідчить, що ця проблема так і залишається нездоланою – у матеріалах трапляються практично всі можливі аномалії, пов'язані з відмінюванням і вживанням числівників: 1) помилкове вживання кількісних числівників *обидва, одна*, напр.: *постраждали дві людини: чоловік і жінка, обидва госпіталізовані* (14.03.2023; правильно *обоє*); *одна з найдорожчих квітів – хризантема* (01.03.2023; правильно *одна з найдорожчих квіток* або *одні з найдорожчих квітів – хризантеми*); 2) використання некоректної відмінкової форми числівника: *знищено міномет з чотири заарбниками* (05.03.2023, замість *із чотирма*); *витрачається понад сто сорока мільярдів гривень на рік* (22.02.2023; замість *понад сто сорок мільярдів*); *круїз семи континентами* (02.03.2023; правильно *сьома* або *сімома*); *знищення п'ять одиниць 2С4 "Тюльпан"* (02.03.2023; треба *п'яти одиниць*); 3) порушення норми додавання літерних наросень до арабських цифр: по-перше, частина закінчення додається лише до порядкових числівників, тож наявність таких наросень у кількісних вважають відхиленням від норми (*поруч з ним у 20-ти кілометрах* (14.03.2023, до того ж і з чужомовним прийменником у замість нормативного *через*), *від 8-ми до 15-ти тисяч гривень* (15.02.2023); *разом зі ще 32-ма особами* (17.02.2023); *разом же з 30-ма сміливцями* (27.02.2023); *він знав понад 30 мов, а 13-ма мовами володів вільно* (03.03.2023); *названо одяг, який не можна носити після 40-ка* (25.02.2023)); по-друге, додавати потрібно літеру, що позначає останній приголосний словоформи, та наступну голосну за її наявності (*на 48-ій церемонії премії "Сезар"* (01.03.2023; потрібно *48-й*); *бійці 30-ої окремої механізованої бригади* (07.03.2023; потрібно *30-й*)); по-третє, до порядкових числівників, що позначають дати, сторінки видання, а також до римських цифр закінчення не дописуємо (Український правопис, 2019, с. 110), тож помилковими вважаються такі написання: *у 2022-му році* (13.03.2023); *угода про співпрацю на 2023-й рік* (14.02.2023); *у 2024-му році* (20.02.2023); *в 2023-му році* (28.02.2023); *станом на 8-му ранку 24-го лютого*

(27.02.2023); 4) відсутність зміни за родами й числами компонентів у сполученні **один одного**, що свідчить про калькування російського відповідника *друг друга*, який складається з іменників і не може змінюватися за родами: *Ми [Вася і його дівчина – І.М.] забули всі образи та непорозуміння, але залишаємось близькими та вдячними один одному за такий досвід* (17.02.2023; замість *одне одному*); *Рейчел і Чендлер бачать один одного вперше* (19.02.2023; треба *одне одного*); *країни повинні враховувати інтереси безпеки один одного* (22.02.2023; замість *одна одної*); *під час служби духовенство і миряни просять один у одного пробачити їх* (26.02.2023, має бути *одні в одних*); *якщо такі речі забарвлять один одного* (08.03.2023; замість *одні одних*); 5) використання числових показників зі словом **топ**, що суперечить чинному правопису (Див. Український правопис, 2019, с. 35): *ТОП-3 рецепта з блокнота шеф-кухаря* (14.02.2023; краще *три найкращі рецепти*); *ТОП-3 рецепта ситної страви* (15.02.2023); *ТОП-4 перевічених рецепта* (16.02.2023); у *ТОП-20 найвпливовіших країн світу* (02.03.2023; краще *20 найвпливовіших країн*, адже найвищий ступінь передбачає, що ці країни перебувають на початку списку впливовості) і т. ін.; 6) неправомірне використання збірних числівників: *пройшло вже більш як двоє років* (16.02.2023) – збірні числівники вживаються лише з назвами істот чоловічого роду, множинними іменниками, назвами предметів середнього роду та назвами дитинчат IV відміни. Найбільша кількість девіацій поміж займенників пов'язана з уживанням словоформи **їх** на місці присвійного займенника **їхній** (**їхня, їхнє, їхні**): *їх найменш улюблений компонент в їх смартфоні* (11.03.2023); *свідчить про їх активну підготовці* (07.03.2023); *кожне їх фото* (15.02.2023); *це не псує їх характер* (18.02.2023); *їх розміри і вік шокують* (24.02.2023) тощо. Попри твердження деяких мовознавців, що ці слова взаємозамінні в присвійному значенні, варто наголосити, що ці словоформи належать до різних розрядів займенників: **їх** – це форма родового відмінка особового займенника *вони*, а **їхній** – це присвійний займенник. Мова прагне до чіткості висловлення думки, тож не варто в ній закріплювати форми, скальковані з російських відповідників. Ще одним невдалим перекладом російського займенника «некоторые» є лексема *деякі* в невластивому їй уживанні (замість *декто*): *Багато хто з нас звик не вимикати Wi-Fi та мобільний інтернет на смартфоні на ніч, а деякі навряд чи коли-небудь замислювалася над цим* (04.03.2023). Анормативів, пов'язаних із формотворенням дієслів, зафіксовано незначну кількість (3,9 % від загальної кількості): це 1) використання інфінітива із суфіксом **-ть**, властивим розмовному й художньому мовленню, замість загальноживаного **-ти**: *має забезпечити* (20.02.2023); *дозволив цій планеті з'явиться* (26.02.2023); 2) творення форм наказового способу за допомогою слова **давайте**: *давайте розберемося* (21.02.2023; 22.02.2023 та ін.); *давайте не будемо травмувати* (02.03.2023); *давайте будемо чесні* (04.03.2023); 3) помилки в дієвідмінюванні, спричинені неправильним визначенням дієвідміни: *якщо не повторяться обстріли* (2023); 4) неправильне творення форми II особи множини наказового способу: *Не хочете, щоб був рудий слід – викличте сантехніка та полагодите кран* (09.03.2023). Значно більшу групу (62 приклади) становлять активні дієприкметники на **-чий**, які, «як давні книжні запозичення із церковнослов'янської, а пізніше – з російської, ... суперечать системі української літературної мови, сформованої на народній основі» (Городенська, 2013, с. 37). Багата на словотвірні засоби, наша мова пропонує різні способи заміни не властивих їй лексем, пор.: *стримуочий фактор* (13.03.2023; краще *фактор стримування*); *насторожуючий прогноз* (12.03.2023; *насторожливий прогноз*); *розвиваючі ігри* (10.03.2023; *ігри для розвитку*); *сильнодіючий кардіостимулюючий лікарський засіб* (08.03.2023; *кардіостимулювальний засіб сильної дії*); *православні віруючі* (14.02.2023; *православні віряни*); *вражаюча церемонія* (15.02.2023; *дивовижна церемонія*); *хвилюючий день* (22.02.2023; *бентежний або зворушливий день*) тощо.

Каменем спотикання для багатьох мовців є розмежування вживання омонімічних прийменників в українській та російській мовах, однак це не мало би бути проблемою для журналістів, які повинні орієнтуватися в питаннях мовної культури, зокрема й у правилах уживання українських прийменників. Найбільша кількість відхилень від мовної норми пов'язана з використанням прийменників **по**, **при**, наприклад: *косметичні продукти по догляду* (17.02.2023; *продукти для догляду*); *план по захопленню Одеси* (14.02.2023; *план із захоплення*); *знає по ролі* (27.02.2023; *знає за роллю*); *поради по миттю вікон* (26.02.2023; *поради з миття*); *надає по ним рекомендації* (28.02.2023; *надає щодо них рекомендації*); *при варінні яєць* (15.02.2023; *під час варіння*); *при споживанні контенту* (15.02.2023; *у процесі споживання*); *при очікуванні ціни* (06.03.2023; *за очікуваної ціни*) тощо. Також викликають труднощі й інші прийменники (*біля, за, на, від*), пор.: *Росія втрачає біля 500 солдатів* (03.03.2023; *близько 500 солдатів*); *звернувся за допомогою* (09.03.2023; *звернувся по допомогу*); *вторгнення на Україну* (22.02.2023; *в Україну*); *зовсім поряд від парку* (12.03.2023; *поряд із парком*) та ін. У новинних текстах УНІАН трапляються і скальковані з російської мови прийменникові сполуки **в залежності, на рахунок, за рахунок, в районі, згідно** (чого): *в залежності від поставок зброї* (18.02.2023; *залежно від постачання зброї*); *висловився на рахунок передачі зброї* (27.02.2023; *висловився про передання зброї*); *відблювання відбувається саме за рахунок хлору* (09.03.2023; *саме завдяки хлору*); *удар росіян в районі 2 березня* (07.03.2023; *орієнтовно 2 березня*); *згідно глядацьким голосам* (12.03.2023; *згідно з голосами*). Про російськомовність авторів свідчить і використання суто російських прийменників, наприклад: *був поруч з ним у 20-ти кілометрах* (14.03.2023; *за 20 кілометрів*); *носити сокс-бутс краще є довгими спідницями* (11.03.2023; *з довгими спідницями*); *підозрюються у зв'язках є агресором* (08.03.2023; *з агресором*).

Помилки у вживанні сполучників у новинах УНІАН пов'язані тільки з кальками з російської мови, наприклад: *при цьому іспанці розраховують* (17.02.2023; *потрібно водночас, за таких обставин*); *так як учасники саміту не дійшли до консенсусу* (25.02.2023; *потрібно оскільки, позаяк, бо*); *так як чітких меж його використання немає* (02.03.2023; *потрібно тому що, бо, позаяк*).

Загальну статистику морфологічних анормативів подано в таблиці:

№	Частина мови	Кількість порушень норми	Відсоток від загальної кількості
1.	Іменник	34	16,6 %
2.	Прикметник	24	11,7 %
3.	Числівник	30	13,6 %
4.	Займенник	8	3,9 %
5.	Дієслово (інфінітив, особові форми)	8	3,9 %
6.	Дієприкметник	62	30,2 %
7.	Прийменник	35	17,1 %
8.	Сполучник	4	2 %

5. Висновки

Посилення самоусвідомлення українцями самих себе, зростання зацікавленості до рідної мови потребують неабиякої підтримки з боку держави, мас-медіа та інших впливових соціальних інституцій. Журналісти покликані поширювати культуру мовлення, розширювати словниковий запас носіїв мови, формувати граматично правильне мовлення. Для цього самі медійники мають вільно володіти мовними нормами, адже «основою культури мовлення в ЗМІ є дотримання імперативних норм» (Яцимірська, 2014, с. 345). Проте автори стрічки новин УНІАН занадто часто нехтують своїми обов'язками, припускаючись значної кількості як морфологічних, так і словотвірних помилок.

Причин порушення граматичних норм української мови вбачаємо кілька: по-перше, низька мовна грамотність частини журналістів; по-друге, неналежна організація мовного контролю в редакції; по-третє, відчутний вплив морфологічних і словотвірних норм російської мови на українське мовлення авторів, що свідчить про їхнє російськомовне мислення. Поєднання всіх перерахованих чинників призводить, з одного боку, до розчарування багатьох мовців в українських медіа, з іншого – до репутаційних втрат агенції через масовість мовних анормативів. Тож відоме інформаційне агентство тільки поліпшить свої позиції, збільшить читацьку аудиторію, якщо ретельно контролюватиме дотримання мовних норм, культуру мовлення своїх журналістів. Активне залучення редакторів до роботи над новинними текстами сприятиме не тільки підвищенню грамотності матеріалів, а й популярності медіа серед українців.

References

- Bacevych, F. S. (2004). Basics of communicative linguistics. Kyiv : Akademiya (in Ukrainian).
- Bondarenko, T. G. (2002). Morphological errors in the language of print media. *Filologichni studiyi : naukovyj chasopys*. Luczk. Vol. 1, 4–12 (in Ukrainian).
- Bondarenko, T. G. (2003). *Typology of language errors and their elimination during the editing of journalistic materials* : Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv : Institute of Journalism of Taras Shevchenko National University of Kyiv (in Ukrainian).
- Goroden'ska, Kateryna. (2019). The Ukrainian word in today's dimensions. Kyiv : KMM (in Ukrainian).
- Goroden'ska, K. (2013). New phenomena and processes in Ukrainian word-formation on the background of word-formation norms. *Dyvoslovo*. Vol. 6, 34–37 (in Ukrainian).
- Yermolenko, S. Ya. (2001). Literary norms in temporal and spatial dimensions. *Kultura slova*. Vol. 57–58, 3–9 (in Ukrainian).
- Kocz', T. A. (2014). Literary norms and modern globalization processes. *Naukovi zapysky Nacionalnogo universytetu "Ostroz'ka akademiya"*. Seriya : *Filologichna*. Vol. 50, 59–61 (in Ukrainian).
- Kulyas, P. P. (2015). Typology of errors. Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Dragomanova (in Ukrainian).
- Marynenko, I. O. (2023). Lexical-semantic anormatives in journalistic texts (on the material of the UNIAN news tape). *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky*. Kyiv : Educational and Scientific Institute of Journalism of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Vol. 2 (83), 24–34 (in Ukrainian).
- Marynenko, I. O., & Mel'nychenko, T. Ye. (2023). Spelling Problems of Informational Texts (on the Material of the UNIAN News Feed). *Actual Problems of the Media Space: Materials of the V All-Ukrainian Scientific-practical Conference*. Kyiv : Educational and Scientific Institute of Journalism, 28–32 (in Ukrainian).
- Mishenina, T. M. (2014). Linguistic Deviations of an Interfering Nature in the System of the Modern Ukrainian Language. *Philological Studies. Scientific Bulletin of the Kryvyi Rih State Pedagogical University*. Vol. 11, 108–122 (in Ukrainian).
- Ukrainian spelling. (2019). Kyiv : Naukova dumka. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/%202019.pdf> (in Ukrainian).
- Shul'ska, Nataliya. (2015). Misleading morphological phenomena in the language of the Ukrainian mass media. *Masova komunikaciya: istoriya, s'ogodennya, perspektyvy*. Luczk: Lesya Ukrainka Eastern European National University. Vol. 7–8 (6), 122–127 (in Ukrainian).
- Shul'ska, N. M., Zinchuk, R. S., & Rymar N. Yu. (2021). Linguistic error in journalism: a theoretical overview of the concept. *Theoretical foundations in practice and science: proceedings of*

the XIV International Science Conference (Conference Proceedings, 21 – 24th December, 2021). Bilbao, Spain, 172–176.

Yacymirs'ka, M. (2014). Media language in cultural and creative discourse. *Visnyk Lvivskogo universytetu. Seriya Zhurnalistyka*. Vol. 39, 344–349 (in Ukrainian).

Submitted 09.04.2024

Список літератури

- Бацевич, Ф. С. (2004). *Основи комунікативної лінгвістики*. Київ : Академія.
- Бондаренко, Т. Г. (2002). Морфологічні помилки у мові друкованих ЗМІ. *Філологічні студії : науковий часопис*. Луцьк. № 1, 4–12.
- Бондаренко, Т. Г. (2003). Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.08 / Бондаренко Тетяна Григорівна. Київ : Інститут журналістики КНУ ім. Т.Шевченка.
- Городенська, Катерина. (2019). *Українське слово у вимірах сьогодення*. Видання друге, істотно доповнене. Київ : КММ.
- Городенська, К. (2013). Нові явища та процеси в українському словотворенні на тлі словотвірних норм. *Дивослово*. № 6, 34–37.
- Єрмоленко, Є. Я. (2001). Літературна норма в часовому і просторовому вимірі. *Культура слова*. Вип. 57–58, 3–9.
- Коць, Т. А. (2014). Літературна норма і сучасні глобалізаційні процеси. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Філологічна*. Вип. 50, 59–61.
- Куляс, П. П. (2015). Типологія помилок. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова.
- Мариненко, І. О. (2023). Лексико-семантичні аномативи в журналістських текстах (на матеріалі новинної стрічки УНІАН). *Наукові записки Інституту журналістики*. Навчально-науковий інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. Т. 2 (83), 24–34.
- Мариненко, І. О., & Мельниченко, Т. Є. (2023). Правописні проблеми інформаційних текстів (на матеріалі новинної стрічки УНІАН). *Актуальні проблеми медіапростору: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Київ : Навчально-науковий інститут журналістики, 28–32.
- Мишеніна, Т. М. (2014). Мовні девіації інтерферентного характеру в системі сучасної української мови. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Вип. 11, 108–122.
- Український правопис. (2019). Київ : Наукова думка. Відтворено з <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/%202019.pdf>
- Шульська, Наталія. (2015). Помилконебезпечні морфологічні явища в мові українських ЗМІ. *Масова комунікація: історія, сьогодення, перспективи*. Луцьк: Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки. № 7–8 (6), 122–127.
- Шульська, Н. М., Зінчук, Р. С., & Римар Н. Ю. (2021). Мовна помилка в журналістиці: теоретичний огляд поняття. *Theoretical foundations in practice and science: proceedings of the XIV International Science Conference (Conference Proceedings, 21 – 24th December, 2021)*. Bilbao, Spain, 172–176.
- Яцимірська, М. (2014). Мова ЗМІ в культурному і творчому дискурсі. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. Вип. 39, 344–349.

Надійшла до редакції 09.04.2024.